

ĐÀ LẠT – THỦ PHỦ ‘HOÀNG TRIỀU CƯƠNG THỔ’

Lan Hương

Đà Lạt dù là vùng đất được phát hiện muộn (năm 1893) nhờ công của bác sĩ Yersin nhưng thành phố nhỏ này luôn được đặt ở một vị trí quan trọng trong chiến lược phát triển quốc gia cho dù thời thế đã vắn chuyển bao lần.

Chính quyền thời Pháp thuộc từng xác định mảnh đất cao nguyên nhỏ bé này là thủ phủ Đông Dương và ra sức quy hoạch, xây dựng. Cựu hoàng Bảo Đại có một thời gian ngắn “làm chủ” vùng đất này và biến nó thành “đất của vua”. Ai muốn đặt chân đến lãnh thổ này (Đà Lạt) phải xin phép Nha công an Hoàng triều cương thổ thuộc Văn phòng Quốc trưởng ở Hà Nội và Sài Gòn

“Đất của vua”

Cựu hoàng Bảo Đại được Pháp đưa về nước năm 1949, cho lập chính phủ mới và làm quốc trưởng “Quốc gia Việt Nam”. Một năm sau, ông ra dụ số 6/QT/TG, lập Hoàng triều cương thổ đặt dưới quyền quản trị của khâm mạng (Nguyễn Đệ nhận chức vụ ấy) nhưng mọi quyết định đều do Khâm sứ Trung kỳ chuẩn phê.

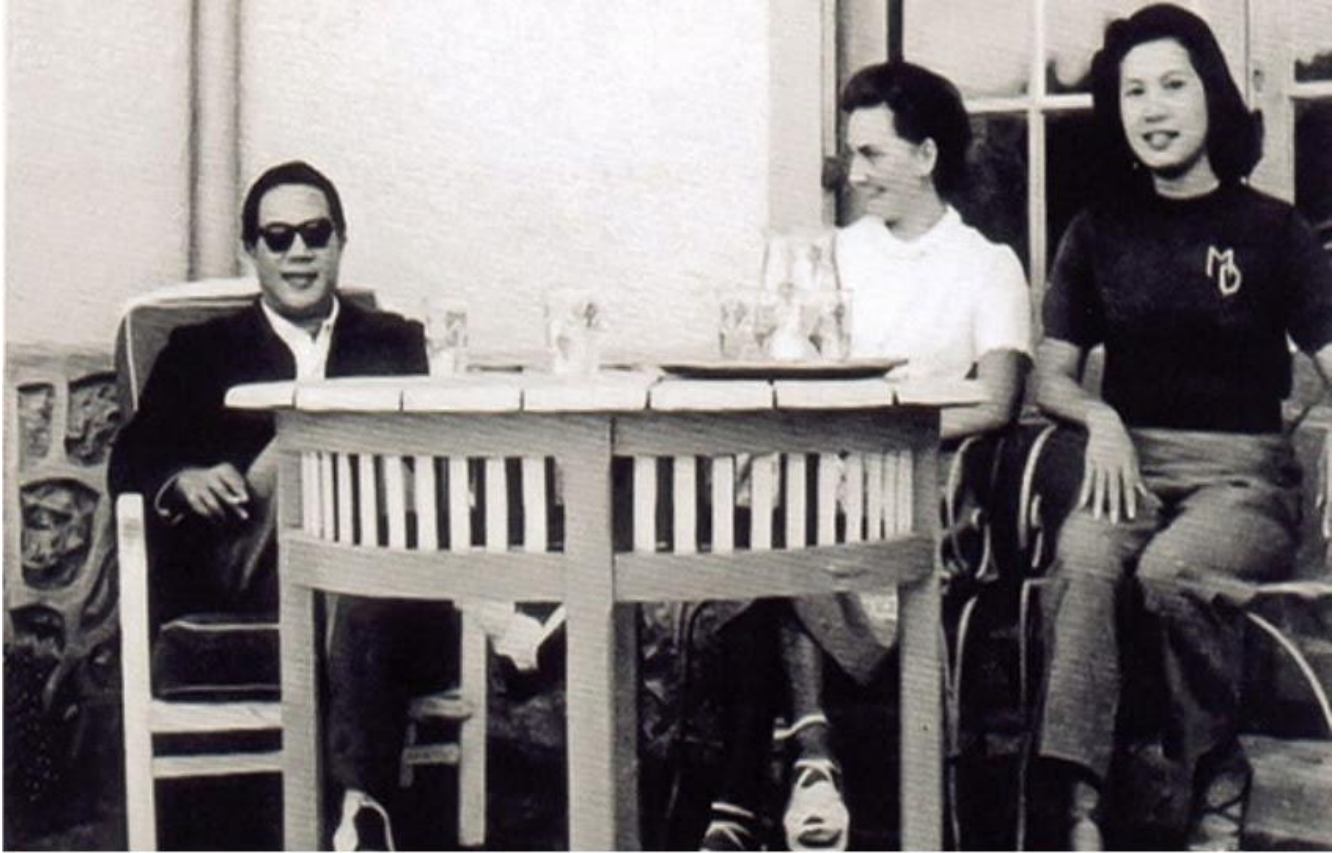

Năm 1949 nơi đây là cơ quan hành chính của Hoàng triều cương thổ .

Dự này cũng xác định Đà Lạt là thủ phủ của Hoàng triều cương thổ và cao nguyên miền Nam. Mấy tháng sau, Bảo Đại bổ nhiệm đại tá Didelot làm đại diện cho quốc trưởng tại các tỉnh sơn cước Tây Nguyên: Đà Lạt, Buôn Ma Thuột, Đắk Lắk, Kon Tum, Pleiku, Lâm Viên, Đồng Nai Thượng và gọi là “Hoàng triều cương thổ”, tức đất của nhà vua. Như vậy, Hoàng triều cương thổ trải dài trên khắp các tỉnh Tây Nguyên.

Ngày 24/3/1955, đại diện quốc trưởng Bảo Đại đã đọc tuyên bố chấm dứt chế độ “Hoàng triều cương thổ” tại buổi lễ tổ chức trước Tòa hành chính Kon Tum, với sự

hiện diện của hàng ngàn đồng bào Thượng (dân tộc thiểu số). Như vậy, Hoàng triều cương thổ vốn vẹn chỉ tồn tại có 4 năm 11 tháng.

Vua Bảo Đại cùng thứ phi Mộng Điệp (áo đen) tại văn phòng “Hoàng Triều Cương Thổ” tại Đà Lạt

Đến Đà Lạt phải có “visa”

Chúng tôi tìm gặp ông Nguyễn Hữu Tranh, nguyên cán bộ Sở Khoa học kỹ thuật Lâm Đồng. Ông Tranh là người đã sống qua thời “Hoàng triều cương thổ” và có hơn 30 năm tổng hợp tư liệu và nghiên cứu về Đà Lạt.

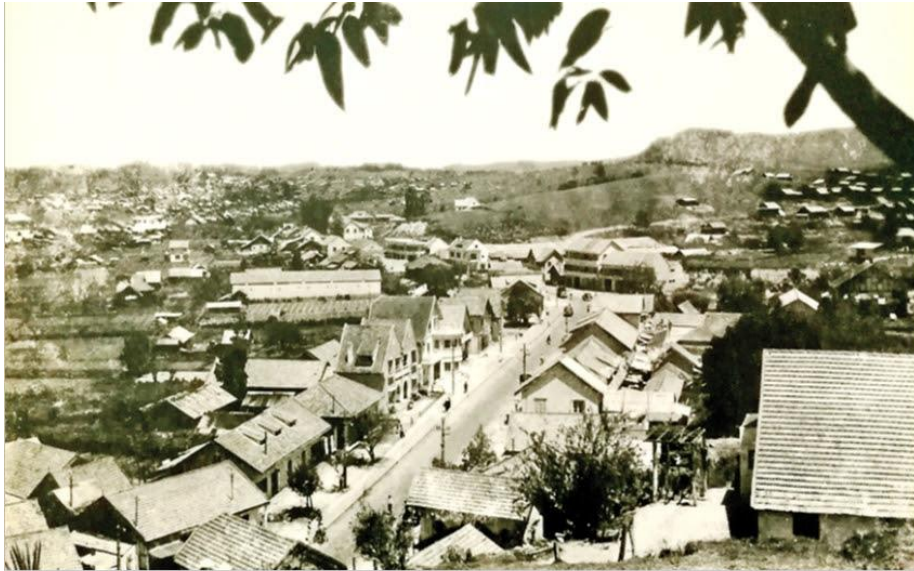
Khi hỏi đến thời kỳ Hoàng triều cương thổ, ông hào hứng kể : “Năm 1952, lúc ấy tôi mới 13 tuổi đã lên Đà Lạt đi học. Thời đó học sinh giỏi sẽ được nhà trường giới thiệu đưa lên Dinh Bảo Đại dự lễ vạn thọ của cựu hoàng và nhận quà do Bảo Đại tận tay trao”.

Theo ông, cuộc sống ngày đó ở Đà Lạt rất bình yên. Ai muốn đặt chân đến lãnh thổ này phải xin phép Nha công an Hoàng triều cương thổ thuộc Văn phòng Quốc trưởng ở Hà Nội và Sài Gòn.

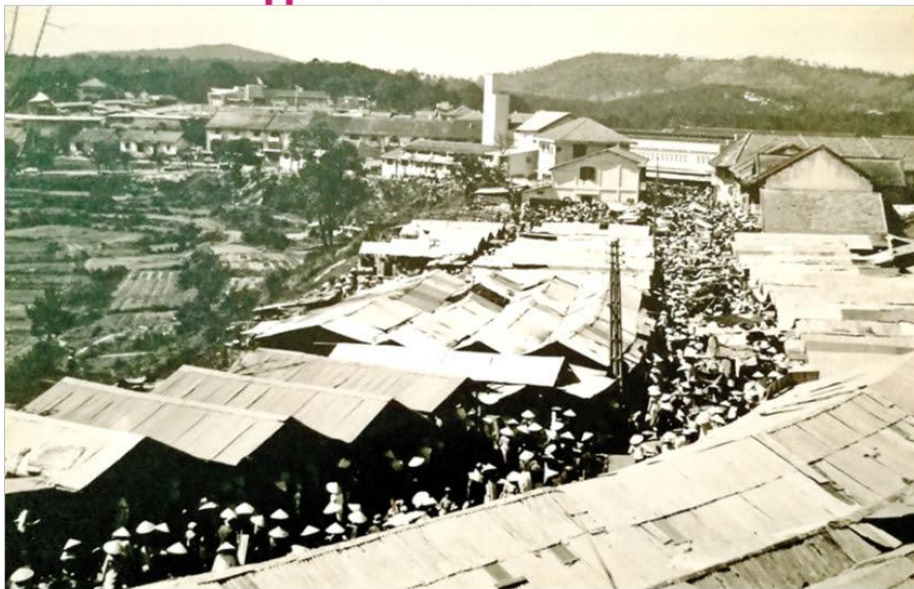
Thời Pháp thuộc thì phải có giấy khám sức khỏe, phải có bảo lãnh. Thời Hoàng triều cương thổ không cần giấy khám sức khỏe, nhưng bắt buộc phải có người ở Đà Lạt bảo lãnh và phải có công ăn việc làm mới cho nhập cư. Nếu người được bảo lãnh mà phạm pháp thì chính quyền bắt ngay người bảo lãnh.

“Luật pháp nước Nam thời đó có nhiều thứ để bàn nhưng luật lệ ở Đà Lạt có nhiều điểm riêng biệt và nghiêm lắm nên tệ nạn trộm cắp, cướp giết rất khó xảy ra. Ngoài đường người ăn xin, giang hồ đầu trộm đuôi cướp không có.

Cờ bạc, rượu chè say xỉn công khai không xảy ra. Đường sá thì sạch sẽ. Chẳng hạn như chợ Đà Lạt (nay là khu Hòa Bình) thì khoảng 4 giờ chiều mọi người buôn bán đã xịt nước xung quanh rửa chợ sạch bong” – ông Tranh kể.

Đường Phan Đình Phùng (Đà Lạt) những năm đầu thập niên 1950

Chợ trên đường Vanvollenhoven (nay là đường Phan Bội Châu, TP Đà Lạt),

Nhà lều cửa lồi

Chúng tôi hỏi ông Tranh : “Chuyện xây nhà, lán đất ra sao?”, ông cười bảo: “Nhà cửa phải lều lồi nghiêm túc, mà

muốn xây nhà khó lắm. Thông thường những năm đó chỉ có thầu khoán đứng ra xin phép, xây dựng nhà cửa rồi bán lại. Thời thuộc Pháp, nhà cửa phải theo mẫu kiến trúc.

Thời Hoàng triều cương thổ của quốc trưởng Bảo Đại, các thầu khoán xây nhà theo mẫu quy định, giống nhau trên từng con đường đã được xem xét. Chẳng hạn đường Duy Tân (nay là 3/2) chỉ có nhà 3 tầng liền nhau, đường Phan Đình Phùng chỉ có 2 tầng, đường Võ Tánh (nay là Bùi Thị Xuân) hai bên là nhà gỗ.

Dọc theo đường Hai Bà Trưng là khu cư xá của các công sở ở Đà Lạt. Tất cả nhà dân thường làm một kiểu giống nhau, chỉ có một số con đường như Trần Hưng Đạo, Yersin, Trần Bình Trọng, Lê Hồng Phong bảy giờ... là mỗi nhà mỗi kiểu.

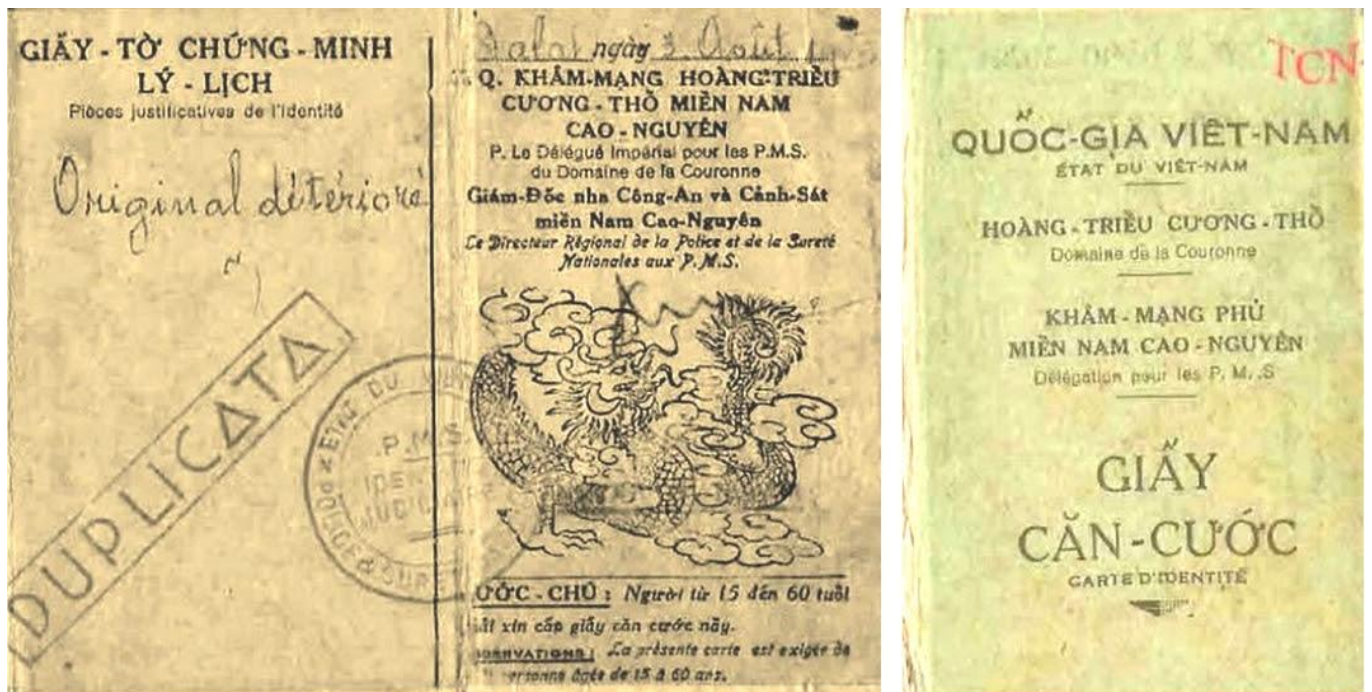
Nhà dân cũng phải làm theo mẫu của ban kiến thiết lập ra. Ngay cả làm hàng rào, màu sơn hàng rào cũng phải được chính quyền cho phép”.

Ông Nguyễn Văn Kỳ (91 tuổi, ở đường Lê Hồng Phong, TP Đà Lạt) là công chức làm việc cho quốc trưởng Bảo Đại trong việc đánh morse (truyền điện tín). Ông kể thời kỳ này, người Việt từ miền xuôi lên đây lập nghiệp rất khó khăn vì Hoàng triều cương thổ chú trọng đến việc phát triển đồng bào dân tộc và cư dân người Kinh hiện hữu.

Cũng như thời kỳ Pháp thuộc, ở Đà Lạt và các vùng trong Hoàng triều cương thổ khi đốn cây, xây dựng nhà đều

phải được chính quyền cấp phép, không ai được tự tiện chặt phá rừng, kể cả cây hoa trồng ven đường.

Sau khi giải tán Hoàng triều cương thổ, chế độ Ngô Đình Diệm cho phép người Kinh lên Tây Nguyên sinh sống làm ăn tự do và bãi bỏ nhiều quy định có tính đặc thù khiến trật tự được xây dựng từ thời Pháp thuộc cho đến Hoàng triều cương thổ bị phá bỏ mau chóng.

Những giấy tờ cho người sinh sống trong “Hoàng Triều Cương Thổ”

Giữ những gì còn lại

Giữa năm 2014, Thủ tướng đã phê duyệt “Điều chỉnh quy hoạch chung TP Đà Lạt đến năm 2030 và tầm nhìn đến năm 2050”. Theo đó, Đà Lạt tương lai sẽ có diện tích gấp

10 lần hiện tại. Quy hoạch này xác định những vùng đất tương đồng với Đà Lạt về mặt thổ nhưỡng, khí hậu, điều kiện phát triển kinh tế để mở rộng môi trường đầu tư cho Đà Lạt và vùng phụ cận; đồng thời tạo nên những đô thị vệ tinh hỗ trợ cho sự phát triển của Đà Lạt, bảo vệ Đà Lạt hiện hữu theo hướng thành phố di sản, thành phố du lịch xanh.

Đồ án do ThS.KTS Thierry Huau và nhóm chuyên gia quy hoạch tại Pháp thực hiện với sự phản biện của các cơ quan chuyên môn quy hoạch trong nước. Trong lần trao đổi với chúng tôi, ông Thierry Huau cũng nhấn mạnh về việc hình thành trục di sản tại Đà Lạt hiện hữu và tương lai để giữ được Đà Lạt – những gì còn lại.

Lan Hương

--